

DLA doktori értekezés tézisei

Zétényi Tamás

Liszt Ferenc gordonkás kamarazenéje
Struktúra és narrativitás Liszt Ferenc kései műveiben

Témavezető: Péteri Lóránt

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest
2017

I. A kutatás előzményei

A „kései Liszt” zenéjével könyvtárnyi irodalom foglalkozik; nem véletlenül írta ezzel kapcsolatban Wilhelm András *Liszt és a huszadik század* című 1986-os cikkében, hogy a kései Liszt tanulmányozása sajátosan zenetudományi érdekű ügy, s hogy minduntalan, „ha felbukkan egy-egy új teoretikus iskola vagy akár csak elemző módszer, szemléletmód, amely igényt tart arra, hogy értelmezze századunk zenéjének jelenségeit, szinte ki sem kerülheti e kompozíciók vizsgálatát”.

Mégis, bár Liszt kamarazenei letétre is átdolgozott művei lényegében mind a kései alkotói korszakához tartoznak, eddig nem íródott róluk külön tanulmány. Az átfogó munkák is csak esetenként szentelnek egy-egy oldalt vagy inkább csak bekezdést ezeknek az alkotásoknak.

Vizsgálatom nézőpontját – a korábbi tanulmányoktól eltérően – nem egy iskola vagy technika határozza meg (például magyar hatások, schenkeriánus elemzés vagy pitch class set theory); e dolgozat a cselló-zongora letét által kijelölt öt műben keresi a hasonlóságokat, különbségeket.

A kirajzolódó szerkezeti-motivikus összefüggésekből a narratív tendenciák megragadásához Grabócz Márta kötete, a *Zene és narrativitás, Írások a 18-19. századi és kortárs zeneművekről*. (Pécs: Jelenkor Kiadó, 2004) nyújtott elméleti keretet.

2014.12.18. 19.00

Régi Zeneakadémia, Kamaraterem

A kései Liszt - Zétényi Tamás előadása és a Doktori Iskola hallgatóinak koncertje

Liszt: Angélus! Prière aux anges gardiens (vonósnégyes)

Liszt: Romance oubliée (cselló, zongora)

Liszt: Die Zelle in Nonnenwerth (Elegie) (cselló, zongora)

Liszt: Élégie (cselló, zongora, hárfá, harmónium)

Liszt: Zweite Elegie (cselló, zongora)

–

Liszt: Nuages gris (Trübe Wolken) (zongora)

Liszt: Schlaflos, Frage und Antwort (zongora)

Liszt: Unstern: sinistre, disastro (zongora)

Liszt: La lugubre gondola I (zongora)

Liszt: La lugubre gondola II (cselló, zongora)

Liszt: R. W. – Venezia

Liszt: Am Grabe Richard Wagners (vonósnégyes, hárfá)

Közreműködnek a Liszt Ferenc Zeneakadémia doktorandusz hallgatói: Zétényi Tamás (gordonka); Fejérvári Zoltán (zongora); Razvaljajeva Anasztázia (hárfá); Pétery Dóra (harmónium); Sándor László, Baksai Réka (hegedű); Tornyai Péter (brácsa).

III. Módszer

Munkamódszerem első fázisaként alapos tematikai-szerkezeti-hangnemi elemzésnek vettem alá az öt darabot. Az így kapott eredményeket egy táblázatban foglaltam össze, és ezen a ponton már jól kirajzolódtak a művek közötti struktúrális hasonlóságok.

Majd ugyanazon táblázatba írtam bele a gyász fázisait is, és a megfeleltetések meggyőzőnek bizonyultak (a táblázatot lásd dolgozatom Konklúzió és kitekintés c. fejezetében).

Ezek után igyekeztem a darabok életrajzi háttéréről minél többet megtudni, és így jobb rálátást nyerni egyfelől a művek keletkezési körülményeire, másfelől pedig az esetenkénti átdolgozások motivációjára, háttérére.

Végül a szakirodalomban már meggyőzően tárgyalt Liszt művek narratíváinak mintájára az általam összegyűjtött adatokban kerestem hasonló összefüggéseket.

Több esetben is felmerültek a kutatás valamelyik pontján olyan darabok, amelyek vagy stilisztikailag, vagy kronológiailag kapcsolódtak a dolgozatom gerincét képező öt cselló-zongora letéttel rendelkező Liszt művekhez. Végző lépésként ezeket a elemeztem a fent vázolt módon, így jobban körülrajzolva a dolgozat tárgyát képező darabokról kialakított olvasatomat.

IV. Eredmények

A dolgozatom tárgyául választott öt cselló-zongora darab nemcsak hangvételében hasonló, hanem szerkezetében is; hasonló panelekből épülnek fel. A formai elemek egymásutánisága azt sugallja, hogy valamilyen tartalmi meghatározottság, programatikus predetermináció a kompozíciós folyamat alakítója. Dolgozatom Liszt e műveinek struktúráképző elvét a gyász fázisainak a modern pszichológia eszköztárával történő leírásában véli felismerni.

Azt a feltevést, hogy ez jó irány a darabok vizsgálatára, már a darabcímek, a belőlük fakadó asszociációk, valamint a címekben található műfaji meghatározások is alátámasztják: *Èlégie*, *Zweite Elegie*, *Romance oubliée*, *Lugubre gondola* [eredeti címe *Troisième Èlégie*], *Die Zelle in Nonnenwerth* [alcíme: *Elegie*]. A művek keletkezéstörténete, illetve tágabban Liszt Ferenc életrajzának a vizsgálata is ebbe az irányba mutat, hiszen több esetben is jól látható kapcsolat van a mű narratív tartalma és Liszt életének eseményei között, különös tekintettel Liszt gyászára valamelyik hozzá közel álló személy halálának okán.

Dolgozatom Liszt öt cselló-zongora darabjának részletes elemzésével igazolja ezt az új szempontú, a Liszt-irodalomban eddig fel nem vetett olvasatot.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Gray Clouds: Late Chamber Music of Franz Liszt

2011/10/29

Library of Congress
Washington D.C.

Cellist Tamás Zétényi presents a program developed in a year-long residency as visiting Hungarian fellow at Bard College, through research in the Library's Liszt collections. Harmonically visionary transcriptions and chamber works -- elegies, prayers and meditations -- that stretch the boundaries of tonality and foreshadow music written a century later.

With Sabrina Tabby, Scott Moore, violin / Dávid Tóth, viola / Anna Bikales, harp / Zsolt Balogh, piano.

LISZT: transcriptions of Angelus!, R.W. - Venezia for piano trio; and Am Grabe Richard Wagners for string quartet; and, for cello and piano, Unstern: sinister, disastro; Die Zelle in Nonnenwerth (Elegie); Nuages gris; Schaflos, Frage und Antwort; Wagner/Liszt, La lugubre gondola I and II; and O du, mein holder Abendstern.

Presented in cooperation with the Bard College Conservatory.

II. Források

Kutatásom alapjául a következő kottát választottam: Liszt Society Publications: *FERENC LISZT, The Complete Music for Violoncello and Pianoforte (Urtext)*, Edited by Leslie Howard with Steven Isserlis, The Hardie Press, 1992. Ez gyűjteményes formában adja közre a korábban csak nagy nehézségek árán fellelhető összes olyan darabot, amelynek a gordonka-zongora verzióját maga Liszt készítette. A következő öt műről van szó: Élégie [Première Élégie], Zweite Elegie, Romance oubliée, La lugubre gondola, Die Zelle in Nonnenwerth.

Ezek mellett a következő zongoradarabokat is megvizsgáltam, minden esetben a *Liszt Ferenc összes zeneművének új kiadása* (Budapest: Editio Musica Budapest) közreadásaira támaszkodva: Aux cypres de la Villa d'Este. Threnodie (I); Nuages gris; Schlaflos! Frage und Antwort; Unstern! Sinistre, disastro; Romance; Die Zelle in Nonnenwerth [Elegie]; La Vallée d'Obermann; R. W. – Venezia; Am Grabe Richard Wagners; La lugubre gondola I.

Alapvető fontosságú volt Liszt Ferenc életének tárgyalásához Alan Walker monográfiájának két kötete: *Liszt Ferenc II. A weimari évek 1848–1861*. (Budapest: Editio Musica Budapest, 1994), illetve *Liszt Ferenc III. Az utolsó évek 1881–1886*. (Budapest: Editio Musica Budapest, 2003).

A gyász fázisainak a modern pszichológia eszköztárával történő leírását Polcz Alaine: *Együtt az eltávozottakkal* (Pécs: Jelenkor Kiadó, 2005) című kötetében találtam.